

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek (IVO) door middel van
proefsleuven op het terrein van de
Thedemaborg te Nietap, gemeente
Noordenveld (Dr.)**

M.J.M. de Wit
Met bijdragen van H. Halıcı & C.G. Koopstra

ARC-Rapporten 2009-181

Groningen
18 december 2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van proefsleuven op het terrein van de Thedemaborg te Nietap, gemeente Noordenveld (Dr.)

ARC-Rapporten 2009-181
ARC-Projectcode 2006/225

Opdrachtgever
Gemeente Noordenveld, mevr. A. Roeters
Bevoegd gezag
Gemeente Noordenveld, dhr. K. Verschoor
Beheer en plaats van documentatie
Archaeological Research & Consultancy

ARCHIS nummer onderzoek
35076

Tekst
M.J.M. de Wit, met bijdragen van H. Halıcı & C.G. Koopstra
Afbeeldingen
J.J. van Ams, B. Schomaker & S.J. Tuinstra
Redactie
N. van Malssen

Status
definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 18 december 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Aan de noordkant van het dorp Nietap ligt het terrein van de voormalige Thedemaborg. De gemeente Noordenveld is in overleg met de grondeigenaar van dit terrein om na te gaan of hier woningbouw mogelijk is. Uit vooronderzoeken van zowel Grontmij als RAAP bv op het borgterrein is gebleken dat zich hier nog resten van de voormalige Thedemaborg bevinden (Soetens 2003, Bakker 2004 en Bakker 2005). Hierop besloot de gemeente Noordenveld op het onderzoeksterrein een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P) uit te voeren, om de archeologische waarde van onderzoeksterrein te bepalen. Dit onderzoek is tussen 14–29 mei 2009 uitgevoerd door Archaeological Research & Consultancy. Het veldteam bestond (in wisselende samenstelling) uit drs. S.J. Tuinstra (projectleiding), mw. drs. J.J. van Ams, mw. drs. G.M.A. Bergsma (veldtechniek), B. Huizenga, A. Pleszynski, M. Schepers MA en T. Abelen (grondwerk). De graafmachine werd geleverd door Fa. Temmen. Het aangetroffen aardewerk, bouw materiaal en glas is gedetermineerd door mw. drs. K.L.B. Bosma en beschreven door drs. C.G. Koopstra. Het dierlijk bot is gedetermineerd en beschreven door mw. drs. H. Halıcı. Het metaal is gedetermineerd en beschreven door drs. C.G. Koopstra (paragraaf 2.2).

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied bevindt zich aan de noordkant van het dorp Nietap, aan de J.P. Santeeweg (afb. 1). Het gebied bestaat uit twee delen: het borgterrein (westkant) is begroeid met bomen en struiken; het voorterrein (oostkant) is als grasland in gebruik.

1.3 Objectgegevens

Provincie	Drenthe
Gemeente	Noordenveld
Plaats	Nietap
Toponiem	Thedemaborg
Kaartblad	7C
Coördinaten	222.470/575.675 222.535/575.610 222.250/575.400 222.365/575.530
Periode	Late Middeleeuwen – Nieuwe Tijd
Type object	Borgterrein
Type bodem	Hoge zwarte enkeerdgrond op zwak lenig fijn zand
Geomorfologie	Dekzandafzettingen

1.4 Doel van het onderzoek

Doel van het IVO door middel van proefsleuven is te bepalen of het onderzoeksterrein behoudenswaardig is volgens het selectiebeleid van het Ministerie van OCW. In het algemeen past het onderzoek binnen het borgen-, steenhuizen-, en stinsenonderzoek in Noord-Nederland.¹ Wellicht kan het onderzoek nieuwe inzichten verschaffen in de bouwtradities van Zuid-Groningse borgen en Noord-Drentse havezaten. Meer specifiek dient het onderzoek een antwoord te geven op de onderzoeksvragen die in het Programma van Eisen (PvE), dat is opgesteld door C.G. Koopstra (ARC bv) en goedgekeurd door dr. W.A.B. van der Sanden (provinciaal archeoloog Drenthe), zijn gesteld:

- 1 *Bevinden zich op beide terreinen ook funderingsresten en/of uitbraaksleuven die te associëren zijn met een hoofdgebouw en/of bijgebouwen? Zo, ja, wat is de mate van conservering van deze resten en kan op basis van de resten worden vastgesteld welk terreindeel als hoofdterrein kan worden beschouwd?*
- 2 *Bevatten de terreinen naast bouwresten ook sporen die inzicht kunnen verschaffen in de terreininrichting? Hier valt met name te denken aan resten van tuinmuren, paden, beeldfunderingen, tuinperken, een waterput, een vijver en/of andere waterpartijen en dergelijke?*
- 3 *Bevatten de terreinen ook één of meerdere binnengrachten?*
- 4 *Zijn afzonderlijke bouw- en/of inrichtingsfasen te onderscheiden?*
- 5 *Welke mate van waardering kan aan het totale terrein worden toegekend?*

1.5 Onderzoeksgeschiedenis

De Thedemaborg dateert vermoedelijk uit de tweede helft van de 15e eeuw en werd rond het midden van de 18e eeuw gesloopt. Het gebied lijkt nauwelijks veranderd sinds het moment van slechten van de borg en haar bijgebouwen. Het terrein kent nog steeds dezelfde inrichting en delen van het grachtcomplex zijn op dit moment nog als kavelsloten in gebruik. Op het voorterrein is enkel het noordelijke grachtdeel gedempt. Het borgterrein is nog volledig omgracht. De Thedemaborg is te associëren met de Groningse borgen; binnen de regio zijn verscheidene borgen bekend. Hiervan is er nog maar één bewaard gebleven: borg Nienoord te Midwolde, een van oorsprong vroeg-16e-eeuwse borg. Daarnaast zijn de – inmiddels gesloopte – Valkenborg te Lettelbert, Benckemahuis te Midwolde en Auwemahuis te Tolbert bekende, nabij gelegen borgen. Over de grootte en exacte ligging van de Thedemaborg zelf is uit bronnen weinig tot niets bekend.

De eerdere onderzoeken van Grontmij en RAAP bv doen vermoeden dat het hoofdgebouw van de Thedemaborg op het westelijke terreindeel heeft gelegen (Soetens 2003, Bakker 2004 en Bakker 2005). Echter, de kaart van 1750 toont op het westelijk deel een centraal gelegen pad dat mogelijk als oprijlaan kan worden herkend en een dergelijke laan valt juist te verwachten op een voorterrein. Deze gedachte wordt ondersteund door het minuutplan van 1832, waarop een perceel zichtbaar is dat de breedte heeft van een oprijlaan en de verbinding vormt tussen

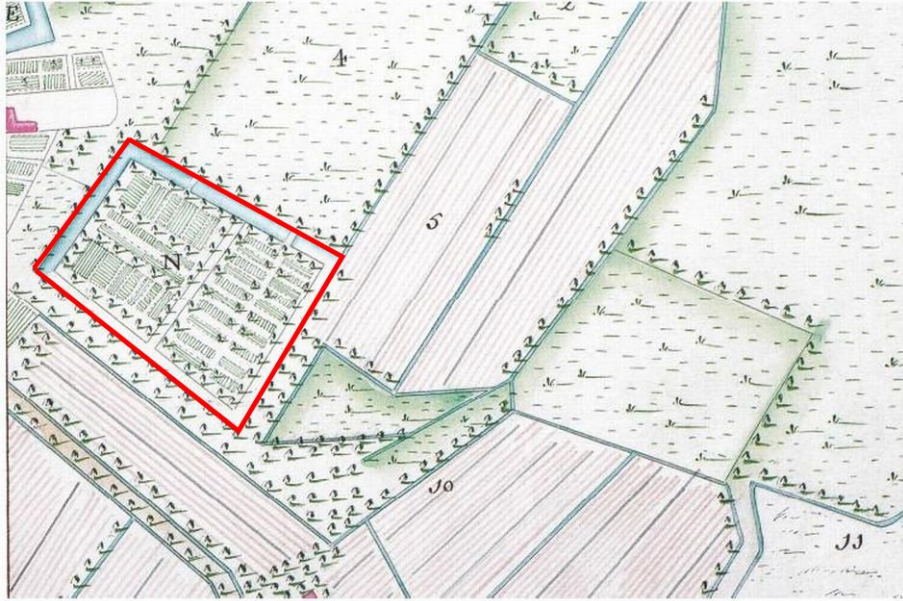
¹Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA), hoofdstuk 3.6.3: Late Middeleeuwen, Vroegmoderne tijd en het historische landschap van Holoceen Noord-Nederland, steenhuizen. <http://www.noaa.nl/content/nieuwe-content/hst13/h13.3.6.3.xml.asp>.

het borgterrein (en dus de vermeende oprijlaan) en de doorgaande weg in Nietap (afb. 2). Dit zou mogelijk kunnen betekenen dat het hoofdgebouw eerder op het oostelijke deel gezocht zou moeten worden.² Tijdens de onderzoeken van RAAP bv zijn zowel op het hoofd- als op het voorterrein ophogingspakketten aangetroffen. Op het voorterrein heeft het pakket een dikte die varieert tussen de 0,6 en 1,2 m. Het ophogingspakket op het hoofdterrein heeft een dikte die varieert tussen de 0,85 en 2 m. Het ophogingspakket is zeer dik en er zal vermoedelijk nauwelijks genivelleerd zijn. Onder beide ophogingspakketten bevindt zich dekzand, keizand en/of keileem. Het aangetroffen vondstmateriaal bestond uit laatmiddeleeuws bouw materiaal.

1.6 Werkwijze

Op het onderzoeksterrein zijn in totaal twaalf proefsleuven aangelegd van 2–3 m breed en in afmeting variërend tussen 7–88 m. Op het oostelijke terreindeel zijn vier lange noordzuid georiënteerde proefsleuven aangelegd (proefsleuven 9–12); op het westelijke terreindeel zijn acht sleuven aangelegd, waarvan twee noordzuid (proefsleuven 5 en 7) en de overige zes oostwest georiënteerd zijn (afb. ??). In alle proefsleuven is – laagsgewijs verdiepend – één vlak aangelegd, op het niveau waar sporen en structuren zich bevinden. Dit vlak is getekend (schaal 1:40), gefotografeerd en de hoogte van het vlak en de sporen ten opzichte van NAP zijn bepaald. In proefsleuven 2, 3, 5 en 7 zijn delen van het profiel gedocumenteerd (getekend schaal 1:20, gefotografeerd en beschreven). In proefsleuf 3 is het hier aanwezige muurwerk getekend (zowel in vlak als in doorsnede/coup). Vondsten zijn verzameld per spoor of laag. Bij de aanleg van het vlak zijn vondsten verzameld in vakken van 2×5 m. Tijdens de aanleg van het vlak is goed gezocht met de metaaldetector. In de vullingen van de in de proefsleuven aangetroffen grachten en sloten zijn boringen gedaan om de resterende diepte van deze te bepalen. Na afloop van het onderzoek zijn de proefsleuven weer dichtgegooid.

²C.G. Koopstra, Programma van Eisen Thedemaborg, Nietap, Gemeente Noordenveld, definitieve versie 16 januari 2007.

Afbeelding 2 Het terrein van de Thedemaborg na sloop van de gebouwen op een kaart uit 1750 (boven) en op de minuutplan uit 1832 (onder), aangegeven in rood. Bronnen: Versfelt 2004 en www.watwaswaar.nl.

2 Resultaten

2.1 Sporen en structuren

Westelijk terrein

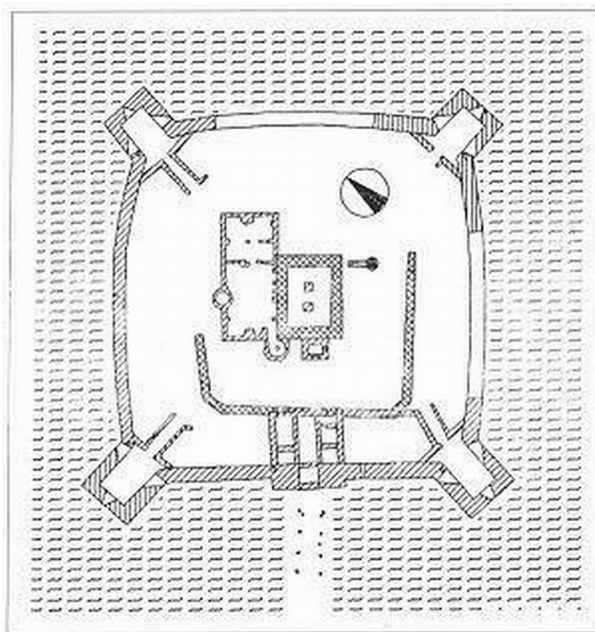
In de proefsleuven die op het westelijke terrein zijn aangelegd (proefsleuven 1 – 8) zijn de resten aangetroffen van grachten, funderingen, uitbraaksleuven, kuilen, ophogingslagen en een sloot (afb. 6 en 7). De funderingen en uitbraaksleuven bevinden zich in de noordelijke proefsleuven 2, 3 en 5. De sporen en structuren zijn te relateren aan het borggebouw. De funderingen in proefsleuf 3 bestaan uit baksteen en mortel en hebben een breedte die varieert tussen de 60 – 90 cm. Ook is in proefsleuf 3 opgaand muurwerk aangetroffen, waarschijnlijk de restanten van een bruggenhoofd of poortgebouw (sporen 11 en 15). Dit bruggenhoofd/poortgebouw is voor een deel diep in de gracht gefundeerd, tot op het vaste zand onder de gracht (afb. 3). Vergelijkbare poortgebouwen zijn onder meer bekend van de burcht te Wedde in Oost-Groningen (afb. 4). Verder zijn grachten aangetroffen (proefsleuf 1 spoor 2, proefsleuf 6 spoor 2, proefsleuf 7 spoor 2 en proefsleuf 5 spoor 9). In proefsleuven 1 en 7 is aan de binnenzijde van de gracht een houten beschoeiing gevonden (afb. 5). Aardewerk uit deze grachten dateert uit tweede helft van de 16e eeuw en uit de Nieuwe Tijd. Grondboringen hebben aangetoond dat de zuidelijke gracht (proefsleuf 1) een diepte heeft tot ca. 2,7 m –NAP. De gracht die is aangetroffen in proefsleuf 8 kan niet direct worden gerelateerd aan de grachten rondom het borgterrein.

In zowel de sloot in proefsleuf 2 (spoor 2) als in een ophogingslaag binnen het vermoedelijke poortgebouw (proefsleuf 3, spoor 12) is laatmiddeleeuws kogelpotaardewerk aangetroffen, dat uit de 12e – eerste helft 14e eeuw dateert (zie paragraaf 2.2). Het overige aardewerk dat op het borgterrein is aangetroffen dateert voornamelijk uit de 15e en 16e eeuw. Aangezien de oriëntatie van de sloot niet overeenkomt met die van de bebouwing, lijkt het erop dat deze niet bij het borgterrein hoort, maar tot een eerdere fase behoort, mogelijk bij een oudere bewoningsfase. Dit kan ook het feit verklaren waarom hier kogelpotaardewerk is aangetroffen en op het verdere borgterrein niet, afgezien van de ophogingslaag, waar het kogelpotaardewerk door middel van opspit in terecht kan zijn gekomen. Het op het borgterrein aangetroffen bouw materiaal – hoofdzakelijk aangetroffen in proefsleuf 3 – bestaat uit kloostermoppen, dakpannen, groene en gele geglazuurde vloertegels, leisteen en natuursteen. Dit natuursteen, aangetroffen ter hoogte van het poortgebouw in proefsleuf 3, is bijzonder omdat het aangeeft dat het poortgebouw versierd moet zijn geweest met natuurstenen lijsten.

Uit de gegevens van de proefsleuven op het borgterrein blijkt dat de oorspronkelijke borg omgracht was door een ca. 15 m brede gracht en dat zich binnenin dit omgrachtte terrein een binnengracht bevond waarin het bruggenhoofd/poortgebouw was gefundeerd. De algehele oriëntatie van de gebouwen binnen het borgterrein en de grachten was NO-ZW. Het terrein binnen de gracht lijkt (binnengracht meegerekend) een omvang te hebben gehad van ca. 45×45 m (afb. 8). In waarschijnlijk het begin van de 17e eeuw vond een herinrichting van het borgterrein plaats, waarbij de oorspronkelijke gracht werd gedempt. Dit verklaart de afwezigheid van 17e-

Afbeelding 3 Funderingen van bruggehoofd of poortgebouw in proefsleuf 3, in vlak (boven) en profiel (onder). Foto's: S.J. Tuinstra en J.J. van Ams.

Afbeelding 4 Plattegrond van de burcht te Wedde (Oost-Groningen) rond 1532. Aan de zuidzijde is in de verdedigingsgordel rond de burcht een poortgebouw zichtbaar. Bron: www.burchtwedde.nl

en 18e-eeuws materiaal in deze gracht. Het nieuwe terrein was aanzienlijk groter en de oriëntatie van de grachten werd nu N-Z, waardoor de borg een afwijkende oriëntatie kreeg ten opzichte van de grachten. De grachten uit deze fase zijn op dit moment nog (deels) aanwezig.

Oostelijk terrein

In de vier proefsleuven die op het oostelijke terreindeel zijn aangelegd, zijn voornamelijk grondverbeteringen en afwateringssloten aangetroffen. De grond is hier erg humeus en vergraven. In proefsleuf 9 zijn tevens delen van grachten gevonden (sporen 2 en 10). Uit de profielopname die bij de grondverbeteringen is gedaan in proefsleuf 10, is te zien dat de grondverbeteringen in de natuurlijke ondergrond zijn gegraven en naar boven toe overgaan in een oppervlaktelaag die bij de laatste periode van de Thedemaborg hoort, aan het begin van de 18e eeuw. Ook de eerder genoemde grachten dateren uit deze periode. Waarschijnlijk was het voorterrein toen in gebruik als tuin. Op deze oppervlaktelaag ligt een ophogingslaag van gevlekte klei, met daarboven de huidige bouwvoor.

2.2 Vondsten

Hieronder wordt het aangetroffen vondstmateriaal beschreven. C.G. Koopstra heeft het aardewerk, het bouwmetaal, het glas en het metaal voor zijn rekening genomen, terwijl de faunaresten zijn beschreven door H. Halici.

Afbeelding 5 Gracht in proefsleuf 1 in profiel (boven) en detail van houten beschoeiing van gracht (onder). Foto's: S.J. Tuinstra.

Aardewerk

Tijdens het onderzoek zijn 177 aardewerkfragmenten aangetroffen (bijlage 1). Het betreft voornamelijk roodbakkend aardewerk. Naast dit type aardewerk is ook een hoeveelheid witbakkend aardewerk, steengoed en kogelpot aangetroffen, zij het in geringere mate. Het kogelpotaardewerk wordt vertegenwoordigd door slechts enkele fragmenten en betreft de oudste aardewerkcategorie, daterend uit de 12e tot en met de eerste helft van 14e eeuw. Enkele van deze fragmenten zijn in een sloot aangetroffen, die gezien de oriëntatie niet te associëren lijkt met de resten van de borg. Mogelijk vormt de sloot deel van een ouder erf. Het leeuwendeel van het aardewerk dateert uit de laat 16e eeuw en bestaat voor het overgrote deel uit roodbakkend aardewerk, een aardewerkcategorie die veelal voorzien is van loodglazuur. Het betreft hier eenvoudig gebruiksgoed. Het onderzoek heeft fragmenten van grappen, steelkommen, bakpannen, borden en pispotten opgeleverd. Naast deze vormen zijn ook fragmenten van een vergiet en een vetvanger aangetroffen. Ook zijn enkele fragmenten van witbakkend aardewerk geborgen, een categorie die een vergelijkbaar vormenrepertoire laat zien. Tijdens het onderzoek zijn ondermeer een fragment van een kom en bord verzameld. Het aangetroffen steengoed dateert eveneens uit de 16e eeuw. Deze aardewerkcategorie bestaat enkel uit fragmenten van kannen en kruiken afkomstig uit het Duitse Rijnland. Eén kruikfragment met medaillon is afkomstig uit Frechen, evenals enkele kanfragmenten. Eén kanfragment kan worden herkend als steengoed uit Siegburg. Slechts enkele fragmenten aardewerk kunnen met enige zekerheid worden gedateerd in de 17e eeuw. Veertien scherven zijn niet nader te duiden dan stammend uit de Nieuwe Tijd.

Bouwmateriaal

Naast aardewerk is een hoeveelheid bouwmateriaal aangetroffen, in totaal 58 objecten. Tussen deze objecten bevinden zich drie kloostermoppen, waarvan één compleet. Deze meet $29,5 \times 14,5 \times 7$ cm. Helaas zijn steenmaten in dit deel van Nederland niet diagnostisch ten aanzien van de datering, aangezien de lengte vanaf de 13e tot en met de 16e eeuw in deze regio vrijwel onveranderd blijft. Naast baksteen zijn twee kalkzandstenen bouwelementen aangetroffen die deel uitmaakten van sierlijsten van dakranden en/of kozijnen. Aanwijzingen voor de dakbedekking worden gevormd door vijf nokvorsten, waarvan twee geglazuurde- en vijf Hollandse pannen. Helaas zijn deze dakpannen niet nader te dateren dan in de Nieuwe Tijd. Een deel van het dak moet bedekt zijn geweest met daklei, getuige het aangetroffen fragment. Het is niet ondenkbaar dat een toren voorzien was van dit materiaal. De laatst te noemen bouwmateriaalcategorie betreft vloertegels. Hiervan zijn er in totaal 24 aangetroffen. Dertien exemplaren meten $13,5 \times 13,5$ cm waarvan acht met slib en loodglazuur en vijf met slib en koperglazuur. Tien tegels hebben een geringer formaat en meten 12×12 cm. Ook deze hebben zowel lood- als koperglazuur, respectievelijk zeven en drie exemplaren. Er is slechts één vloertegel aangetroffen die geen glazuur bevat. Deze tegel is incompleet, maar moet minimaal 23 cm hebben gemeten. De vloertegels zijn eveneens niet nader te duiden dan daterend uit de Nieuwe Tijd.

vondstnr	volgnr	soort	fragment	aantal	gram	opmerkingen
2	1	schaap/geit	femur	1	6.3	zeer verweerd, jong dier
10	1	paard	centrotarsale	1	19.5	compleet
11	1	rund	scapula frag.	1	41.5	snijsporen
	2	rund	tibia frag.	1	64.9	hak- en vraatsporen
	3	schaap/geit	mandibula frag.	–	–	uitelkaar gevallen, de tanden en kiezen zijn zowel uit linker- als rechterhelft afkomstig
	–	–	–	–	–	jong dier
19	1	groot zoogdier	indet	1	7.2	verweerd
	2	rund	rib frag.	2	99.9	snijsporen
	3	middelgroot zoogdier	rib frag.	1	9.8	verweerd, snijsporen

Tabel 1 Overzicht van de aangetroffen faunaresten.

Glas

Het onderzoek heeft twintig fragmenten glas opgeleverd (bijlage 2). Slechts twee fragmenten vormen deel van gebruiksglas. Het betreft een randfragment van een kelkglas en een voet van een beker. Deze voet toont een opgestoken bodem met pontilmerk en een gekartelde voetring. Door bodemprocessen is dit fragment sterk aangetast. Het fragment dateert uit de laatste kwart van de 16e eeuw. De overige glasfragmenten kunnen worden bestempeld als vensterglas dat, getuige de vondstlocatie, moet hebben toebehoord tot de vensters van de borg.

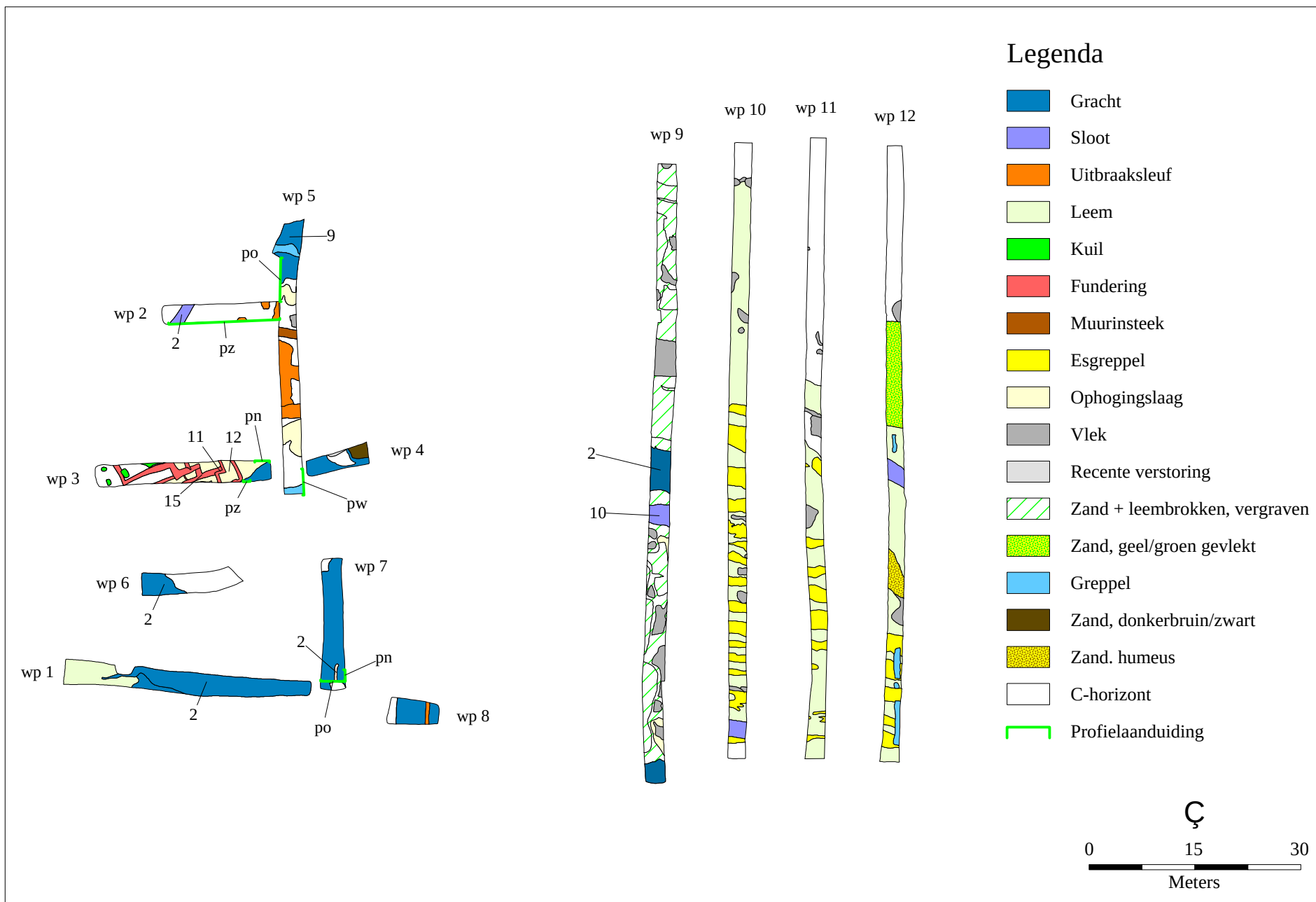
Metaal

Tijdens het onderzoek zijn in totaal 78 metalen objecten geborgen. Het betreft met name ijzeren voorwerpen waarvan de conserveringstoestand matig tot slecht is. Het merendeel van de ijzeren voorwerpen bestaat uit spijkers, die verspreid over het gehele onderzoeksterrein zijn aangetroffen. Naast spijkers zijn ook andere constructiematerialen van ijzer aangetroffen. In proefsleuven 7 en 8 zijn twee duimen aangetroffen. De grotere duim zal onderdeel hebben gevormd van een deurscharnier, het kleinere exemplaar vormde wellicht een deel van een raam of een kastdeurtje. Twee gehengfragmenten kwamen aan het licht in proefsleuf 3. Drie zware muurankers hebben ongetwijfeld deel uitgemaakt van een grote bakstenen constructie. De ankers zijn aangetroffen in spoor 13 in proefsleuf 3. Het is verleidelijk om deze ankers in relatie te brengen met muren van het hoofdgebouw, alle drie zijn namelijk aangetroffen in de gracht, direct ten oosten van het bruggenhoofd/poortgebouw van de borg. Eén ijzeren object, vondstnummer 11, is vervaardigd uit gietijzer. Het betreft een fragment van een ijzeren grape of ketel, aangetroffen in proefsleuf 3. Naast ijzer vormt lood de meest vertegenwoordigde metaalsoort. In totaal zijn zeven objecten aangetroffen, waaronder vijf musketkogels. De overige twee objecten betreffen netverzwaringen. Twee objecten zijn vervaardigd uit tin. Het gaat om twee fragmenten van lepels, beide daterend uit de 17e eeuw, die aan het licht zijn gekomen in proefsleuf 5 tijdens het aanleggen van het vlak. In totaal zijn twee munten aangetroffen, één van koper en één van zilver. Het koperen exemplaar is een oord van Holland, daterend uit het begin van de 17e

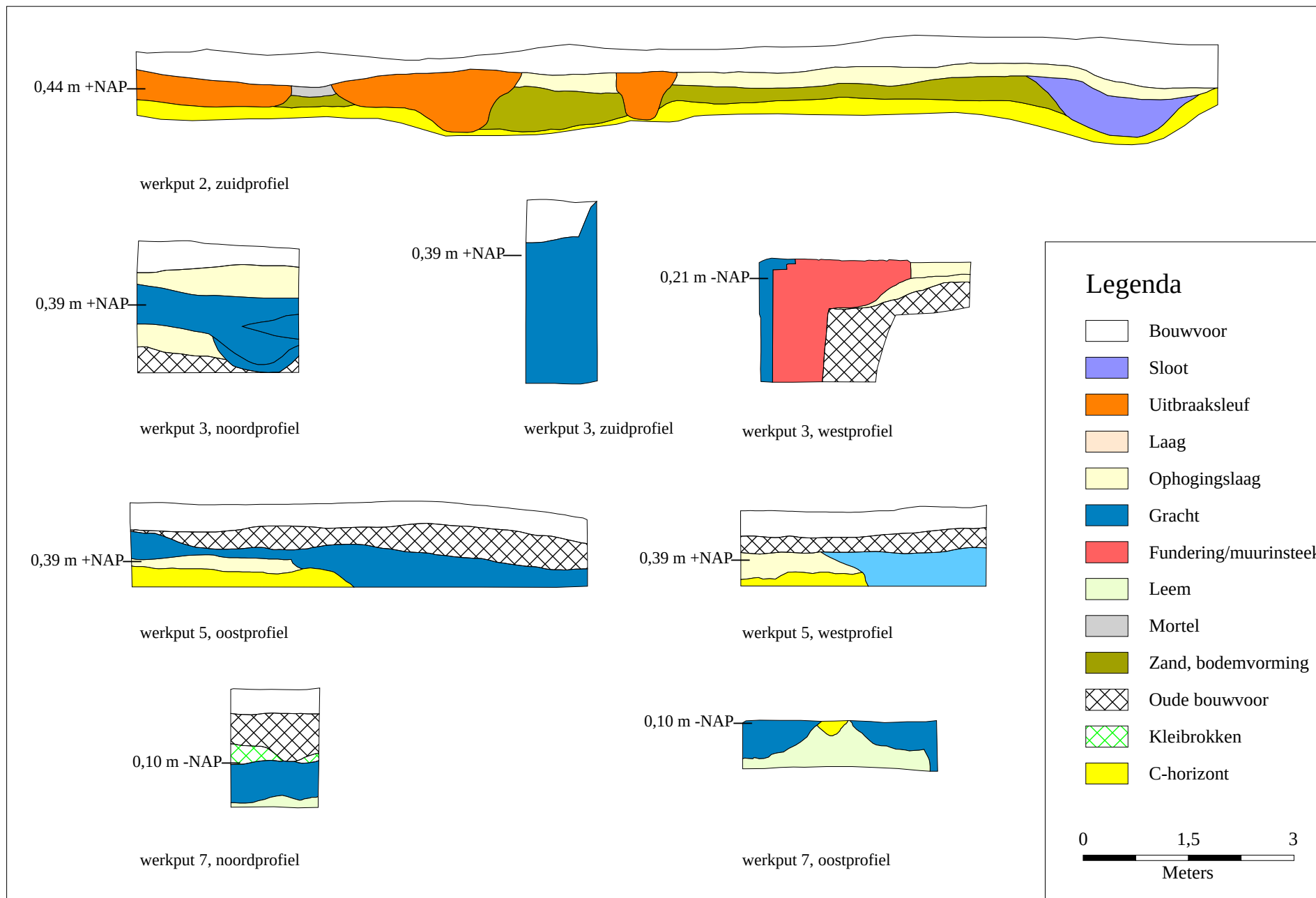
eeuw. De zilveren munt betreft een stuiver, vermoedelijk te plaatsen in de laatste kwart van de zestiende eeuw. De laatst genoemde munt is gevonden in proefsleuf 7, de oord in proefsleuf 6. Het gros van de metaalvondsten dateert uit de Nieuwe Tijd, waarbij het zwaartepunt vermoedelijk ligt in de 16e en mogelijk 17e eeuw.

Faunaresten

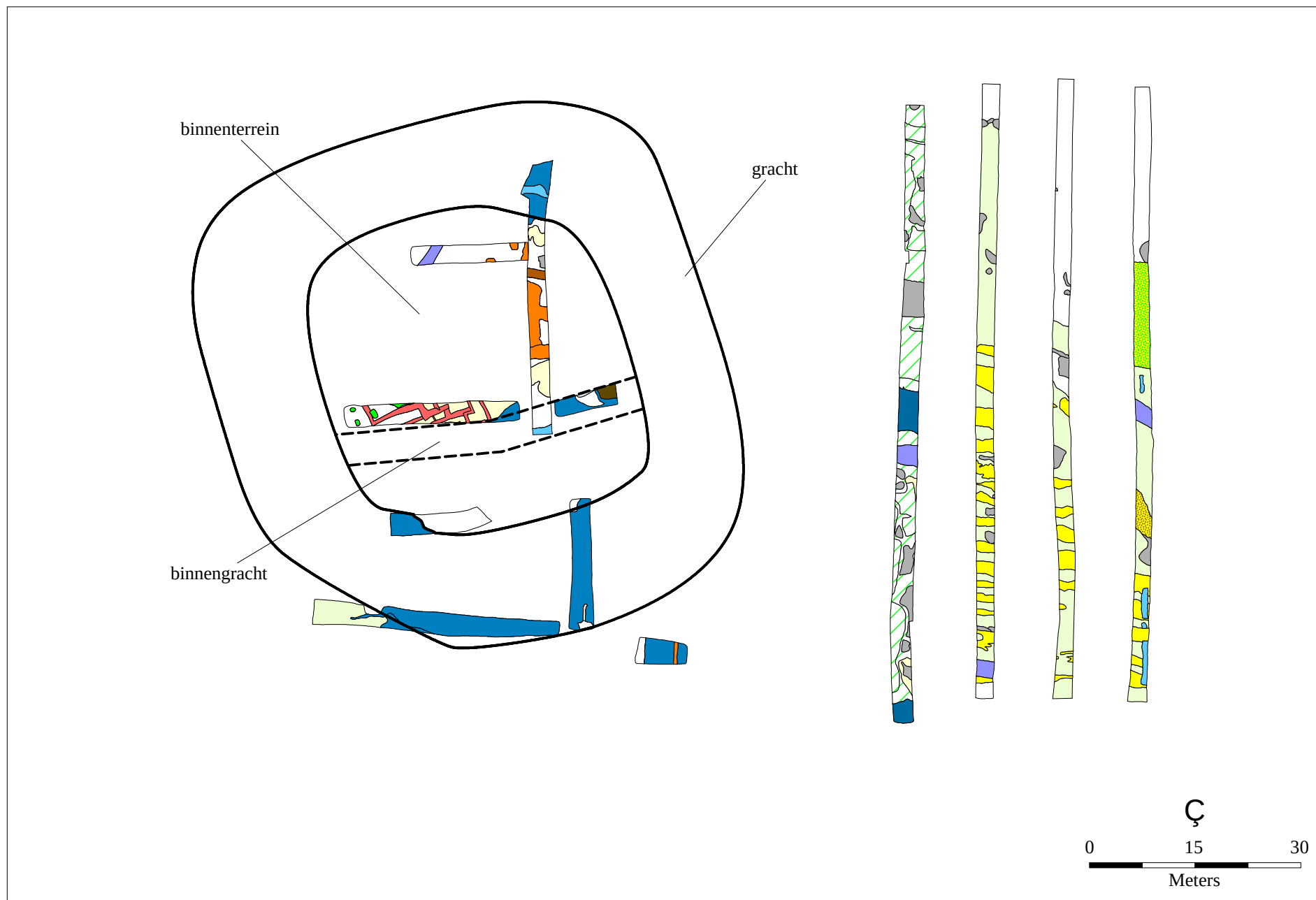
Tijdens het onderzoek is een kleine hoeveelheid faunaresten aangetroffen. Het materiaal is afkomstig uit de gracht in proefsleuf 1 en uit proefsleuf 3 (aanleg vlak en uit een ophogingslaag en een kuil). Het is met de hand verzameld. Het materiaal is matig tot goed geconserveerd. Het geanalyseerde faunaresten omvatten acht fragmenten met een gezamenlijk gewicht van 249,1 gram. Bij de analyse zijn de fragmenten die bij elkaar horen als één fragment geteld. Het botmateriaal bestaat uit resten van paard, rund en schaap en/of geit. In tabel 1 zijn de aantallen en gewichten van de aangetroffen resten weergegeven.

Afbeelding 6 Overzicht van de aangetroffen sporen en structuren. Kaart: B. Schomaker.

Afbeelding 7 Overzicht van de gedocumenteerde profielen. Tekeningen: B. Schomaker.

Afbeelding 8 Reconstructie van het oorspronkelijke borgterrein, op basis van de sporenkaart. Voor de legenda zie afb. 8. Tekening: B. Schomaker.

3 Conclusies

Op basis van de resultaten uit de proefsleuven kunnen de onderzoeksvragen uit het PvE (paragraaf 1.4) als volgt worden beantwoord:

- 1 *Bevinden zich op beide terreinen ook funderingsresten en/of uitbraaksleuven die te associëren zijn met een hoofdgebouw en/of bijgebouwen? Zo, ja, wat is de mate van conservering van deze resten en kan op basis van de resten worden vastgesteld welk terreindeel als hoofdterrein kan worden beschouwd?*

Alleen op het westelijke terrein zijn resten gevonden die kunnen worden geassocieerd met de borg en bijgebouwen. Deze resten bestaan uit onder meer uit funderingen en uitbraaksleuven. Van sporen 11 en 15 in proefsleuf 3 wordt vermoed dat deze toebehoord hebben aan een bruggenhoofd of poortgebouw, gezien de vorm en de diepe fundering deels in een gracht. Naast resten van bebouwing zijn ook diverse grachten aangetroffen, al dan niet met resten van houten beschoeiing. De conservering van de sporen en structuren is goed, aangezien na de sloop van de borg het gehele terrein is opgehoogd. Deze ophogingslaag heeft de restanten van het borgterrein afgedekt. De resten die op het borgterrein zijn aangetroffen dateren uit de 15e – 16e eeuw, wat impliceert dat de vermoedelijke datering van de borg – tweede helft van de 15e eeuw – door dit onderzoek kan worden ondersteund (paragraaf 1.5). Op het oostelijke terreindeel zijn geen restanten van de borg aangetroffen, maar wel ontginningsgreppels en ontwateringssloten. De twee grachten die hier zijn gevonden, hebben te maken met de terreinindeling uit het begin van de 17e eeuw, waarbij de grachten die nu nog zichtbaar zijn op het onderzoeksgebied eveneens deel van uitmaken. Het feitelijke borgterrein bevindt zich dus inderdaad aan de westkant van het onderzoeksgebied, zoals al door Grontmij en RAAP bv werd vermoed. De kaart uit 1750 (Versfelt 2004) en het minuutplan uit 1832 laten dus duidelijk de situatie na het slechten van de borg zien; de veronderstelde oprijlaan heeft niets met de inrichting van het terrein tijdens de borgperiode te maken, maar is van later datum (zie paragraaf 1.5).

- 2 *Bevatten de terreinen naast bouwresten ook sporen die inzicht kunnen verschaffen in de terreininrichting? Hier valt met name te denken aan resten van tuilmuren, paden, beeldfunderingen, tuinperken, een waterput, een vijver en/of andere waterpartijen en dergelijke?*

Op basis van de resten die in de proefsleuven op beide terreinen zijn aangetroffen, kan worden gesteld dat het oostelijk terreindeel vanaf het begin van de 17e eeuw dienst moet hebben gedaan als tuin. Naast ontginningsgreppels en ontwateringssloten zijn hier echter – nog – geen aanwijzingen voor de precieze (tuin)inrichting aangetroffen. Op het westelijke terreindeel is een laatmiddeleeuwse sloot (proefsleuf 2, spoor 2) gevonden die niet kan worden geassocieerd met de borg; deze heeft vermoedelijk deel uitgemaakt van een ouder erf.

- 3 *Bevatten de terreinen ook één of meerdere binnengrachten?*

Het borgterrein bevat minimaal één binnengracht, waarin het bruggenhoofd of poortgebouw deels lag (spoor 13 in proefsleuf 3 en spoor 3 in proefsleuf 4).

4 *Zijn afzonderlijke bouw- en/of inrichtingsfasen te onderscheiden?*

Aan de hand van de sporen en structuren kan worden gesteld dat er minimaal drie bouw- of inrichtingsfasen op het onderzoeksgebied aanwezig zijn. Vóór de bouw van de borg in het midden van de 15e eeuw is het borgterrein in de Late Middeleeuwen mogelijk eerder bewoond geweest, getuige de NO-ZW georiënteerd sloot waarin kogelpotaardewerk is aangetroffen. De oriëntatie van de aangetroffen gebouwen en grachten op het borgterrein is ONO-WZW, terwijl in het begin van de 17e eeuw het gehele terrein is heringericht en de oriëntatie van de grachten N-Z werd. In deze fase werd ook het voorterrein bij het borgcomplex getrokken.

5 *Welke mate van waardering kan aan het totale terrein worden toegekend?*

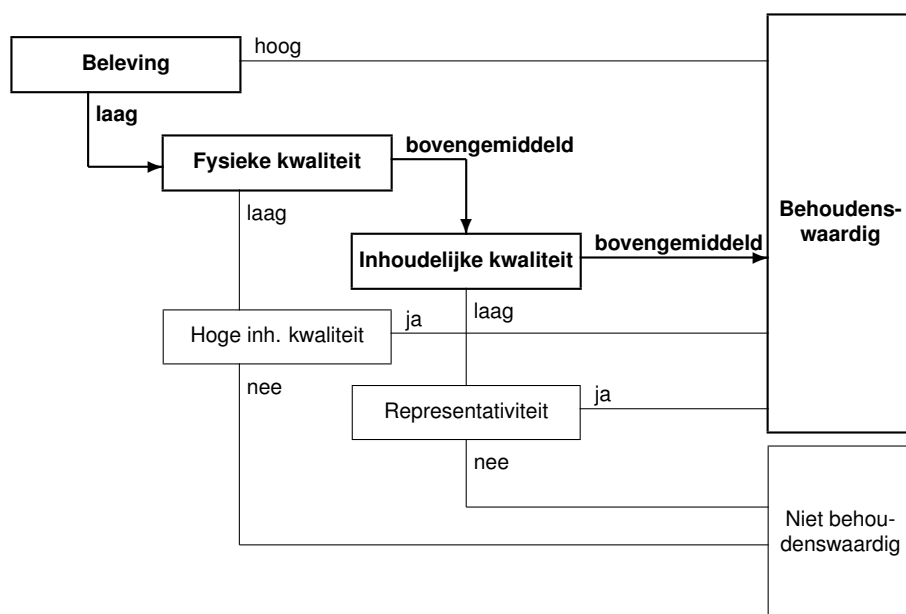
Wanneer naar de waardering van beide terreindelen afzonderlijk wordt gekeken (zie paragraaf 4), dan is het westelijke deel behoudenswaardig en het oostelijke niet. Op het westelijke deel bevinden zich resten van de borg en bijgebouwen, een poortgebouw en grachten, die dateren uit de 15e – 16e eeuw. De vondst van onder meer kogelpotaardewerk laat zien dat het borgterrein al vóór de bouw van de borg in gebruik was, mogelijk als erf. Het oostelijk deel van het terrein, het voorterrein, is vanaf het begin van de 17e eeuw bij het borgcomplex betrokken. Hier zijn weinig archeologische sporen en vondsten aangetroffen: dit terrein is nooit bebouwd geweest en deed toen dienst als tuin, getuige de ontginningsgreppels en afwateringsloten die hier zijn aangetroffen. Beide terreindelen maakten echter vanaf het begin van de 17e eeuw deel uit van één borgcomplex en kunnen daarom niet los van elkaar kan worden gezien: het is een eenheid. Bovendien vormt de borg Thedema de basis van het ontstaan van het huidige Nietap. Op grond van deze gegevens kan het gehele onderzoeksgebied als behoudenswaardig worden gezien, aangezien er moet worden gekeken naar beide terreindelen als één geheel.

4 Waardering volgens KNA 3.1

Hieronder wordt de waardering gegeven van de resultaten volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1. De waardering bestaat uit een scoretabel met uitleg en een beslissingsdiagram. In de scoretabel worden de resultaten van het onderzoek van een gewicht voorzien (mogelijke scores: 1 t/m 3). Een laag getal representeert een lage waarde en een hoog getal een hoge waarde. In het beslissingsdiagram wordt op basis van de scores in de tabel bepaald of het object behoudenswaardig is. De behoudenswaardigheid van de vindplaats is het leidende criterium voor het bepalen van de noodzaak voor vervolgonderzoek. Een korte uitwerking van de criteria waarmee in de scoretabel rekening is te vinden bijlage 3. Voor een volledige beschrijving van de normen en regels volgens welke deze waardering tot stand is gekomen, wordt verwezen naar de website van SIKB (www.sikb.nl), waar de documentatie voor deze waardering is te vinden onder 'Archeologie, KNA 3.1, H3 Inventariserend veldonderzoek, Waarderen (VS07)'.

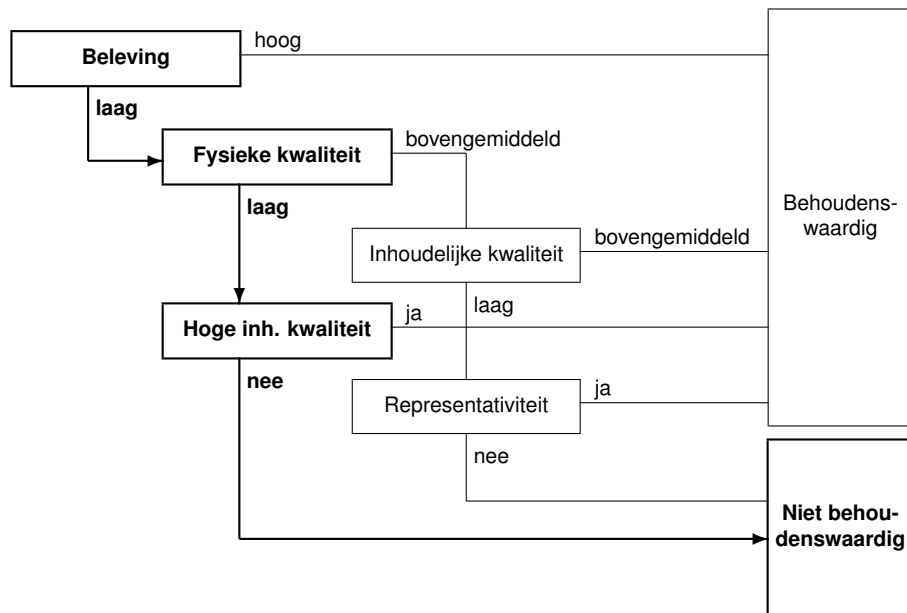
4.1 Westelijk terreindeel, borgterrein

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	2	In het huidige landschap is een deel van de grachten uit de laatste fase van de borgbewoning nog zichtbaar.
herinneringswaarde	–	
<i>Fysieke kwaliteit</i>		opmerkingen
gaafheid	3	
conservering	3	sporen en structuren aardewerk onverbrand bot (uit grachtvullingen)
	3	botanie (houten beschoeiing uit grachtvullingen)
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>		opmerkingen
zeldzaamheid	2	In de nabije omgeving van de Thedemaborg bevinden zich verscheidene andere borgterreinen
informatiewaarde	3	Uit historische bronnen is niet veel bekend over de Thedemaborg, bovendien kan de borg informatie verschaffen over de bouwtradities van Zuid-Groningse borgen en Noord-Drentse havezaten
ensemblewaarde	3	De Thedemaborg sluit aan bij de zich in de nabijheid van de borg liggende overige borgterreinen
representativiteit	3	De Thedemaborg sluit aan bij de zich in de nabijheid van de borg liggende overige borgterreinen

4.2 Oostelijk terreindeel, voorterrein

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	2	In het huidige landschap is een deel van de grachten uit de laatste fase van de borgbewoning nog zichtbaar.
herinneringswaarde	–	
<i>Fysieke kwaliteit</i>		opmerkingen
gaafheid	1	Het terrein is behoorlijk vergraven, met name aan de westkant
conservering	2	sporen en structuren
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>		opmerkingen
zeldzaamheid	2	
informatiewaarde	2	Het terrein maakte aan het begin van de 17e eeuw deel uit van het borgcomplex van de Thedemaborg en was destijds in gebruik als tuin.
ensemblewaarde	3	Het terrein maakte aan het begin van de 17e eeuw deel uit van het borgcomplex van de Thedemaborg en was destijds in gebruik als tuin. Het vormde één geheel met het borgterrein.
representativiteit	–	

5 Aanbeveling

Volgens de waardering van beide terreindelen volgens de KNA (versie 3.1) afzonderlijk, heeft het archeologische onderzoek door middel van proefsleuven aangetoond dat het westelijke terreindeel behoudenswaardig is en het oostelijke terreindeel niet (zie paragraaf 4). Echter, hoewel op het westelijke deel – het borgterrein – meer archeologische sporen en vondsten zijn aangetroffen dan op het oostelijke deel – het voorterrein – behoorden beide terreindelen op een bepaald moment tot één borgcomplex. Het borg- en voorterrein kunnen derhalve niet los van elkaar worden gezien en als zodanig ook niet afhankelijk van elkaar worden behandeld. De zogeheten ‘ensemblewaarde’ van beide terreindelen is groot. De historische ontwikkeling van de locatie is te volgen vanaf de Late Middeleeuwen:

- Fase 1: een laatmiddeleeuwse sloot, dat mogelijk deel heeft uitgemaakt van een erf/bewoningsfase.
- Fase 2: de vroegste fase van de Thedemaborg uit de periode midden 15e eeuw tot begin 17e eeuw.
- Fase 3: de vroeg 17e eeuwse uitbreiding, waarbij de gracht uit fase 2 is gedempt en een groter terrein werd omgracht (het huidige westelijke en oostelijke terrein samen).
- Fase 4: de situatie vanaf het midden van de 18e eeuw, toen de borg werd gesloopt. De grachten uit fase 3 zijn nog deels aanwezig.

Hierdoor is het gehele terrein een locatie met een grote archeologische en cultuurhistorische waarde, waar de archeologische resten een totaalbeeld geven van de gebruiks- en bewoningsgeschiedenis van de locatie. Daarom wordt de opdrachtgever, de gemeente Noordenveld, geadviseerd het onderzoeksgebied te beschermen.

6 Samenvatting

Bij een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van proefsleuven op het terrein van de voormalige Thedemaborg te Nietap, zijn op het westelijke terreindeel de resten aangetroffen van het omgrachtte borgterrein. Op het borgterrein zijn muurresten, funderingen en uitbraaksleuven gevonden. Ook zijn de resten van een vermoedelijk bruggenhoofd of poortgebouw gevonden, dat versierd moet zijn geweest met natuursteen. Aangetroffen aardewerk laat zien dat de Thedemaborg een 15e eeuwse oorsprong heeft. De vondst van kogelpotaardewerk uit de 12e – eerste helft 14e eeuw in een sloot geeft aan dat het terrein hiervoor ook al werd gebruikt, mogelijk als erf. Op het oostelijke terrein, het voorterrein, zijn voornamelijk ontginningsgreppels en afwateringssloten gevonden. Dit terrein, dat aan het begin van de 17e eeuw bij het borgterrein werd getrokken, zal dienst gedaan hebben als tuin. Het onderzoeksterrein is behoudenswaardig, aanbevolen wordt het terrein de beschermde status te geven.

Literatuur

- Bakker, A.M., 2004. *Plangebied borgterrein Thedema te Nietap. Gemeente Noordenveld. Een archeologisch vooronderzoek*. Amsterdam (RAAP notitie 890).
- Bakker, A.M., 2005. *Plangebied omgeving borgterrein Thedema te Nietap. Gemeente Noordenveld. Een archeologisch vooronderzoek*. Amsterdam (RAAP-notitie 1052).
- Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.
- Bos, J., F.J. Hulst & P. Brood, 1989. *Huizen van stand. De geschiedenis van de Drentse havezathen en andere herenhuizen en hun bewoners*. Meppel.
- Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.
- Mulder, E.J.F. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. Utrecht.
- Soetens, L., 2003. *Archeologisch onderzoek Tedemaborg te Nietap*. Assen (Grontmij rapport 142781).
- Versfelt, H.J., 2004. *Kaarten van Drenthe 1500–1900*. Groningen/Veendam.

Bijlage 1 Overzicht van het aangetroffen aardewerk.

put	vlak	spoor/vak	vulling	aardspoor	vnr	aantal	gewicht	soorten	vormen	datering/periode
1	1	2	4	gracht	1	4	260,2	roodbakkend aardewerk	bakpan	16B
1	1	2	13	gracht	2	35	618,6	roodbakkend aardewerk	grape	16B
2	1	2	1	sloot	6	10	212,6	kogelpotaardewerk	–	12-14A
3	1	2	1	kuil	11	2	26,4	roodbakkend aardewerk	–	Nieuwe Tijd
3	1	12	1	ophogingslaag	19	16	308,5	kogelpotaardewerk, roodbakkend aardewerk, witbakkend aardewerk	grapen, kop	12-14A en 15-16
3	1	13	1	gracht	22	12	445,9	roodbakkend aardewerk, steengoed	grapen, steelkom, bakpan, kan Frechen	16B
3	0a	1	–	aanleg vlak	7	2	55,5	roodbakkend aardewerk, steengoed	pot, kan Frechen	15-16
3	0a	2	–	aanleg vlak	8	1	94,7	roodbakkend aardewerk	–	16B
3	0a	3	–	aanleg vlak	9	13	268,2	roodbakkend aardewerk	borden met slibversiering, grape, bakpan, (pis)pot	16B
3	0a	4	–	aanleg vlak	10	42	1340,6	roodbakkend en witbakkend aardewerk, steengoed	pot, grapen, vergiet, borden, pispot, steelkom, kan/kruik Frechen/Raeren	16B
5	1	2	1	greppel	12	21	731,3	roodbakkend aardewerk, steengoed	pispot, grape, pot, kruik met medaillon Frechen	16
5	1	3	1	ophogingslaag	14	1	16,8	roodbakkend aardewerk	–	Nieuwe Tijd
5	0a	2	–	aanleg vlak	13	1	15,2	steengoed	kan Siegburg	15
5	0a	4	–	aanleg vlak	18	2	803,2	roodbakkend aardewerk	vetvanger	15-16
5	0a	5	–	aanleg vlak	15	1	19,4	roodbakkend aardewerk	–	Nieuwe Tijd
5	po	902	1	laag	25	3	75,9	roodbakkend aardewerk	–	Nieuwe Tijd
6	1	2	1	gracht	21	7	134,8	roodbakkend en witbakkend aardewerk	–	Nieuwe Tijd
7	0a	1	–	aanleg vlak	23	4	211,7	roodbakkend aardewerk, witbakkend aardewerk, faience	bakpan, bord	16-17
–	–	–	–	–	–	177	5639,5	–	–	–

Bijlage 2 Overzicht van het aangetroffen glas, bouw materiaal en steen.

put	vlak	vak/spoor	spoor	vulling	aardspoor	vnr	inhoud	aantal	gewicht	opmerking	datering/periode
3	0a	2	—	—	—	8	glas	2	3,7	vensterglas	Nieuwe Tijd
3	0a	3	—	—	—	9	glas	1	2,9	randje, kelkglas?	Nieuwe Tijd
3	0a	4	—	—	—	10	glas	8	16,2	vensterglas	Nieuwe Tijd
5	0a	2	—	—	—	13	glas	1	16,9	voet van eker met opgestoken bodem met pontilmerk en gekartelde voetring, sterk gecorrodeerd	16d
5	0a	5	—	—	—	15	glas	2	10,5	twee aan elkaar gesmolten scherven	Nieuwe Tijd
3	1	12	12	1	ophogingslaag	19	glas	5	7,3	vensterglas	Nieuwe Tijd
3	1	13	13	1	gracht	22	glas	1	3,3	vensterglas	Nieuwe Tijd
1	1	3	3	1	laag	3	bouwmat.	3	5633,9	nokvorst, vloertegel 13,5 x 13,5 met slib en koperglazuur, kloostermop 15,5 x 7 x ..	Nieuwe Tijd
3	0a	1	—	—	—	7	bouwmat.	7	5463,6	ongeglazuurde vloertegel, minimaal 23 cm, kloostermop 29,5 x 14,5 x 7, geglazuurde nokvorst	Nieuwe Tijd
3	0a	2	—	—	—	8	bouwmat.	8	3419,9	2 linksdekkende hollandse pannen met kalkmortel, 35 lang, 1 nokvorst	Nieuwe Tijd
3	0a	3	—	—	—	9	bouwmat.	8	4180,7	1 geglazuurde nokvorst, 1 ongeglaazuurde daktegel 14 cm breed, 3 vloertegels 13,5 x 13,5 met slib en loodglazuur, 2 vloertegels 12 x 12 met loodglazuur	Nieuwe Tijd
3	0a	4	—	—	—	10	bouwmat.	7	4571,1	3 vloertegels 12 x 12 met loodglazuur, 2 vloertegels 13,5 x 13,5 met slib en loodglazuur, 2 vloertegels 13,5 x 13,5 met slib en koperglazuur	Nieuwe Tijd
3	1	2	2	1	kuil	11	bouwmat.	1	25,4	brokje van Hollandse pan	Nieuwe Tijd
5	1	2	2	1	greppel	12	bouwmat.	3	463,6	2 fragmenten van ongeglaazuurde Hollandse pannen, fragment van een gemodelleerde baksteen	Nieuwe Tijd
5	0a	5	—	—	—	15	bouwmat.	3	703,6	2 vloertegels 12 x 12 waarvan 1 met loodglazuur en 1 met koperglazuur	Nieuwe Tijd
5	0a	7	—	—	—	17	bouwmat.	1	25,6	brokje van dakpan of baksteen	Nieuwe Tijd

put	vlak	vak/spoor	spoor	vulling	aardspoor	vnr	inhoud	aantal	gewicht	opmerking	datering/periode
3	1	12	12	1	ophogingslaag	19	bouwmat.	1	928,9	kloostermop 15 x 7 x .. Oppervlak deels versinterd	Nieuwe Tijd
6	1	2	2	1	gracht	21	bouwmat.	5	1643,5	vloertegels 1 fragment met loodglazuur, 1 maal 12 x 12 koperglazuur, 1 maal 13,5 x 13,5 met slib en koperglazuur, 2 maal 13,5 x 13,5 met slib en loodglazuur	Nieuwe Tijd
3	1	13	13	1	gracht	22	bouwmat.	2	840,2	vloertegel 13,5 x 13,5 met slib en koperglazuur, 1 nokvorst	Nieuwe Tijd
7	0a	3	–	–	–	26	bouwmat.	1	114,4	vloertegel fragment met loodglazuur, deels koperglazuur	Nieuwe Tijd
3	0a	4	–	–	–	10	steen	6	11939,4	2 bouwelementen van bewerkt kalkzandsteen	Nieuwe Tijd
3	1	2	2	1	kuil	11	steen	2	96,2	daklei	Nieuwe Tijd

Bijlage 3 Waarderingscriteria conform KNA 3.1

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	–	zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement; vorm en structuur; relatie met omgeving
herinneringswaarde	–	verbondenheid met feitelijk historische gebeurtenis; associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis
<i>Fysieke kwaliteit</i>		opmerkingen
gaafheid	1/2/3	aanwezigheid sporen; gaafheid sporen; ruimtelijke gaafheid; stratigrafie intact; mobilia in situ; ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling; ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen; aanwezigheid antropogeen biochemisch residu; stabiliteit van de natuurlijke omgeving
conservering	1/2/3	conservering artefacten (metaal/overig) conservering organisch materiaal
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>		opmerkingen
zeldzaamheid	1/2/3	het aantal vergelijkbare monumenten (monumenttypen) van goede kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld;
informatiewaarde	1/2/3	idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart opgraving/onderzoek van vergelijkbare monumenten binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan 5 jaar geleden; volledig/partieel); recent en systematisch onderzoek in de betreffende archeoregio; recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode; passen binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van universitair instituut, RCE of anderen
ensemblewaarde	1/2/3	synchrone context: voorkomen van monumenten uit dezelfde periode binnen de micro-regio; diachrone context: voorkomen van monumenten uit opeenvolgende perioden binnen de micro-regio; landschappelijke context: fysisch- en historisch-geografische gaafheid van het contemporaine landschap; aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving
representativiteit	–	kenmerken voor een bepaald gebied en/of periode; het aantal vergelijkbare monumenten van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd; idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart

